

Architext ▲ *Scabier*

=stop= VERSCHENEN =
HET BOEK DAT DE GESCHIEDENIS
VAN ++HAARLEM++ VOORGOED
HERSCHRIJFT =stop=

de *omnibus* Grote Houtstraat

Een spiegel
van Haarlem
door de eeuwen heen

Alle gebouwen
geportretteerd door
Chiel Braat

Gearrangeerd door
Hilde de Haan

geschiedenis | mensen | architectuur | literatuur | feiten | fictie

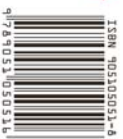
■ jaargang 35 ■ nummer 92 ■ herfst 2021 ■

Scabier 92 Verschienen: de Grote Houtstraat Omnibus

de
Grote Houtstraat *omnibus*

▲ de omnibus is voor boekhandelaars, onder
gebruikelijke condities, te bestellen via het
Centraal Boekhuis (isbn 978 90 5105 051 6)

▲ formaat 32 cm hoog, 24 cm breed en 3 cm dik;
gebonden in genaaide katernen, kapitaaltjes en
harde kapt met rechte rug

▲ verkoopprijs € 37,50

▲ ga naar www.architext.nl/gho.html voor
affiches, recensie-exemplaren, illustraties
achtergrondinformatie of
bestellingen buiten het boekhuis om

▲ particulieren: koop bij uw lokale boekhandel

Architext.nl

SCahier [es-ka-jee] verschijnt sinds september 1985 ongeregeld als een schrift met essay's, achtergronden, meningen, feiten en foto's over architectuur. Het is bedoeld om de relaties te informeren over de activiteiten van Architect (sinds 1978). Sommige eerdere nummers zijn als PDF te importeren vanuit de webwerf:
www.architext.nl

Uitgeverij Architext
Klein Heiligland 91
2011 EE Haarlem
e-post: sc@architext.nl
www.architext.nl

De makers c.q. rechthebbenden van de illustraties worden in een klein lettertype bij de afbeelding vermeld.

Met het teken ▲ wordt aangeduid dat het een beeld betreft van de IJsgarage dan wel Archiphoto ▲ Haarlem.

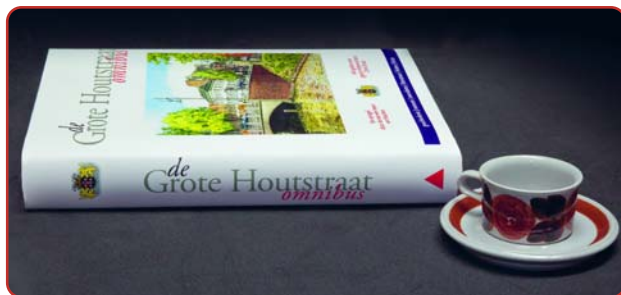
Omslag: de voorkant van het boek
de Grote Houtstraat omnibus.

Redactie: Ids Haagsma

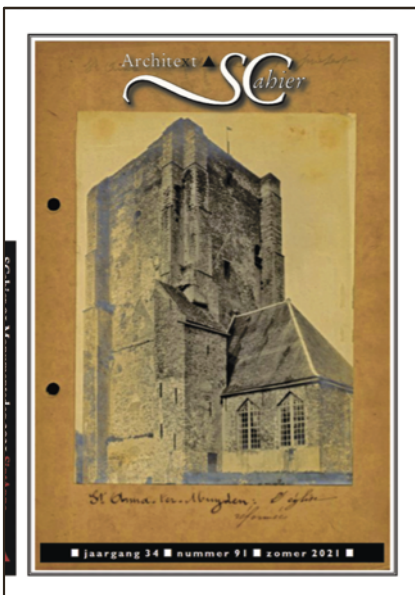
Vorm en productie:
de IJsgarage ▲ Haarlem
Rob van Westreenen
(in Affinity Publisher)

© 2021
▲ Architext, Archiphoto
en de IJsgarage

méér, veel meer
dan een
koffietafelboek...

1 oktober 2021 verschijnt:

SCahier 91 verschijnt tijdens de Monumentendagen op 11 en 12 september 2021. Na lange tijd was de Sint Anna kerk van Sint Anna ter Muiden weer open voor het publiek. Dit SCahier bevatte voorpublicaties uit de te verschijnen biografie van Raphaël Petrucci. Het nummer is te lezen via de webwerf van Architext.nl.

Tevens verscheen die dagen een geactualiseerde herdruk van **SCahier 86** uit 2017 met veel nieuws over het verblijf van Petrucci in SintAnna.

= DE REGISTERS =

andere paginaverwijzingen naar illustraties in andere SCahiers staan verwijzingen naar bijbehorende teksten

Register

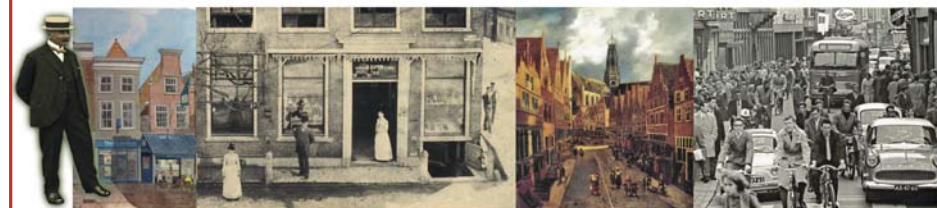
Algemeen	Binnenland	Buitenland	Overig
1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610.611.612.613.614.615.616.617.618.619.620.621.622.623.624.625.626.627.628.629.630.631.632.633.634.635.636.637.638.639.640.641.642.643.644.645.646.647.648.649.650.651.652.653.654.655.656.657.658.659.660.661.662.663.664.665.666.667.668.669.670.671.672.673.674.675.676.677.678.679.680.681.682.683.684.685.686.687.688.689.690.691.692.693.694.695.696.697.698.699.700.701.702.703.704.705.706.707.708.709.710.711.712.713.714.715.716.717.718.719.720.721.722.723.724.725.726.727.728.729.730.731.732.733.734.735.736.737.738.739.740.741.742.743.744.745.746.747.748.749.750.751.752.753.754.755.756.757.758.759.760.761.762.763.764.765.766.767.768.769.770.771.772.773.774.775.776.777.778.779.780.781.782.783.784.785.786.787.788.789.790.791.792.793.794.795.796.797.798.799.800.801.802.803.804.805.806.807.808.809.810.811.812.813.814.815.816.817.818.819.820.821.822.823.824.825.826.827.828.829.830.831.832.833.834.835.836.837.838.839.840.841.842.843.844.845.846.847.848.849.850.851.852.853.854.855.856.857.858.859.860.861.862.863.864.865.866.867.868.869.870.871.872.873.874.875.876.877.878.879.880.881.882.883.884.885.886.887.888.889.890.891.892.893.894.895.896.897.898.899.900.901.902.903.904.905.906.907.908.909.910.911.912.913.914.915.916.917.918.919.920.921.922.923.924.925.926.927.928.929.930.931.932.933.934.935.936.937.938.939.940.941.942.943.944.945.946.947.948.949.950.951.952.953.954.955.956.957.958.959.960.961.962.963.964.965.966.967.968.969.970.971.972.973.974.975.976.977.978.979.980.981.982.983.984.985.986.987.988.989.990.991.992.993.994.995.996.997.998.999.1000.	1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610.611.612.613.614.615.616.617.618.619.620.621.622.623.624.625.626.627.628.629.630.631.632.633.634.635.636.637.638.639.640.641.642.643.644.645.646.647.648.649.650.651.652.653.654.655.656.657.658.659.660.661.662.663.664.665.666.667.668.669.670.671.672.673.674.675.676.677.678.679.680.681.682.683.684.685.686.687.688.689.690.691.692.693.694.695.696.697.698.699.700.701.702.703.704.705.706.707.708.709.710.711.712.713.714.715.716.717.718.719.720.721.722.723.724.725.726.727.728.729.730.731.732.733.734.735.736.737.738.739.740.741.742.743.744.745.746.747.748.749.750.751.752.753.754.755.756.757.758.759.760.761.762.763.764.765.766.767.768.769.770.771.772.773.774.775.776.777.778.779.780.781.782.783.784.785.786.787.788.789.790.791.792.793.794.795.796.797.798.799.800.801.802.803.804.805.806.807.808.809.810.811.812.813.814.815.816.817.818.819.820.821.822.823.824.825.826.827.828.829.830.831.832.833.834.835.836.837.838.839.840.841.842.843.844.845.846.847.848.849.850.851.852.853.854.855.856.857.858.859.860.861.862.863.864.865.866.867.868.869.870.871.872.873.874.875.876.877.878.879.880.881.882.883.884.885.886.887.888.889.890.891.892.893.894.895.896.897.898.899.900.901.902.903.904.905.906.907.908.909.910.911.912.913.914.915.916.917.918.919.920.921.922.923.924.925.926.927.928.929.930.931.932.933.934.935.936.937.938.939.940.941.942.943.944.945.946.947.948.949.950.951.952.953.954.955.956.957.958.959.960.961.962.963.964.965.966.967.968.969.970.971.972.973.974.975.976.977.978.979.980.981.982.983.984.985.986.987.988.989.990.991.992.993.994.995.996.997.998.999.1000.	1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610.611.612.613.614.615.616.617.618.619.620.621.622.623.624.625.626.627.628.629.630.631.632.633.634.635.636.637.638.639.640.641.642.643.644.645.646.647.648.649.650.651.652.653.654.655.656.657.658.659.660.661.662.663.664.665.666.667.668.669.670.671.672.673.674.675.676.677.678.679.680.681.682.683.684.685.686.687.688.689.690.691.692.693.694.695.696.697.698.699.700.701.702.703.704.705.706.707.708.709.710.711.712.713.714.715.716.717.718.719.720.721.722.723.724.725.726.727.728.729.730.731.732.733.734.735.736.737.738.739.740.741.742.743.744.745.746.747.748.749.750.751.752.753.754.755.756.757.758.759.760.761.762.763.764.765.766.767.768.769.770.771.772.773.774.775.776.777.778.779.780.781.782.783.784.785.786.787.788.789.790.791.792.793.794.795.796.797.798.799.800.801.802.803.804.805.806.807.808.809.810.811.812.813.814.815.816.817.818.819.820.821.822.823.824.825.826.827.828.829.830.831.832.833.834.835.836.837.838.839.840.841.842.843.844.845.846.847.848.849.850.851.852.853.854.855.856.857.858.859.860.861.862.863.864.865.866.867.868.869.870.871.872.873.874.875.876.877.878.879.880.881.882.883.884.885.886.887.888.889.890.891.892.893.894.895.896.897.898.899.900.901.902.903.904.905.906.907.908.909.910.911.912.913.914.915.916.917.918.919.920.921.922.923.924.925.926.927.928.929.930.931.932.933.934.935.936.937.938.939.940.941.942.943.944.945.946.947.948.949.950.951.952.953.954.955.956.957.958.959.960.961.962.963.964.965.966.967.968.969.970.971.972.973.974.975.976.977.978.979.980.981.982.983.984.985.986.987.988.989.990.991.992.993.994.995.996.997.998.999.1000.	1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.11

...een magistraal
geschiedenisboek
in tekst en beeld

= DE ACHTERKAFT =

Haarlemmer Chiel Braat 1962 portretteerde in een kleine kwart eeuw alle gebouwen van de Grote Houtstraat. Zijn tekeningen vormen de ruggengraat van dit boek waarin pand na pand tot leven wordt gewekt; en dat geldt ook voor al die mensen die deze gebouwen en de straat bevolkten. Hun geschiedenissen, hun drama's, hun anekdotes en hun verwickelingen worden van vele kanten belicht in teksten, honderden foto's, illustraties, stadskaarten en schilderijen. Zo'n veertig bij Haarlem betrokken historici, schrijvers, columnisten en kunstenaars leveren hun eigenzinnige bijdrage.

Dit veelkleurige, veelzijdige boek – een ware omnibus – prikkelt de verbeelding, wekt herinneringen op en wakkert ongetwijfeld discussies aan. Het geeft op deze manier een verrassend brede kijk op de veerkracht van Haarlems beroemde winkelstraat en laat zien hoe mensen door de eeuwen heen de verborgen kracht en kwaliteiten van de straat blootlegden. En op hun manier het aanzien ervan bepaalden.

stadskaarten | collages | verleden | heden | poëzie | beeldende kunst

= DE MAKERS =

De Haarlemse tekenaar

Chiel Braat portretteerde in bijna een kwart eeuw

alle panden in de Grote Houtstraat.

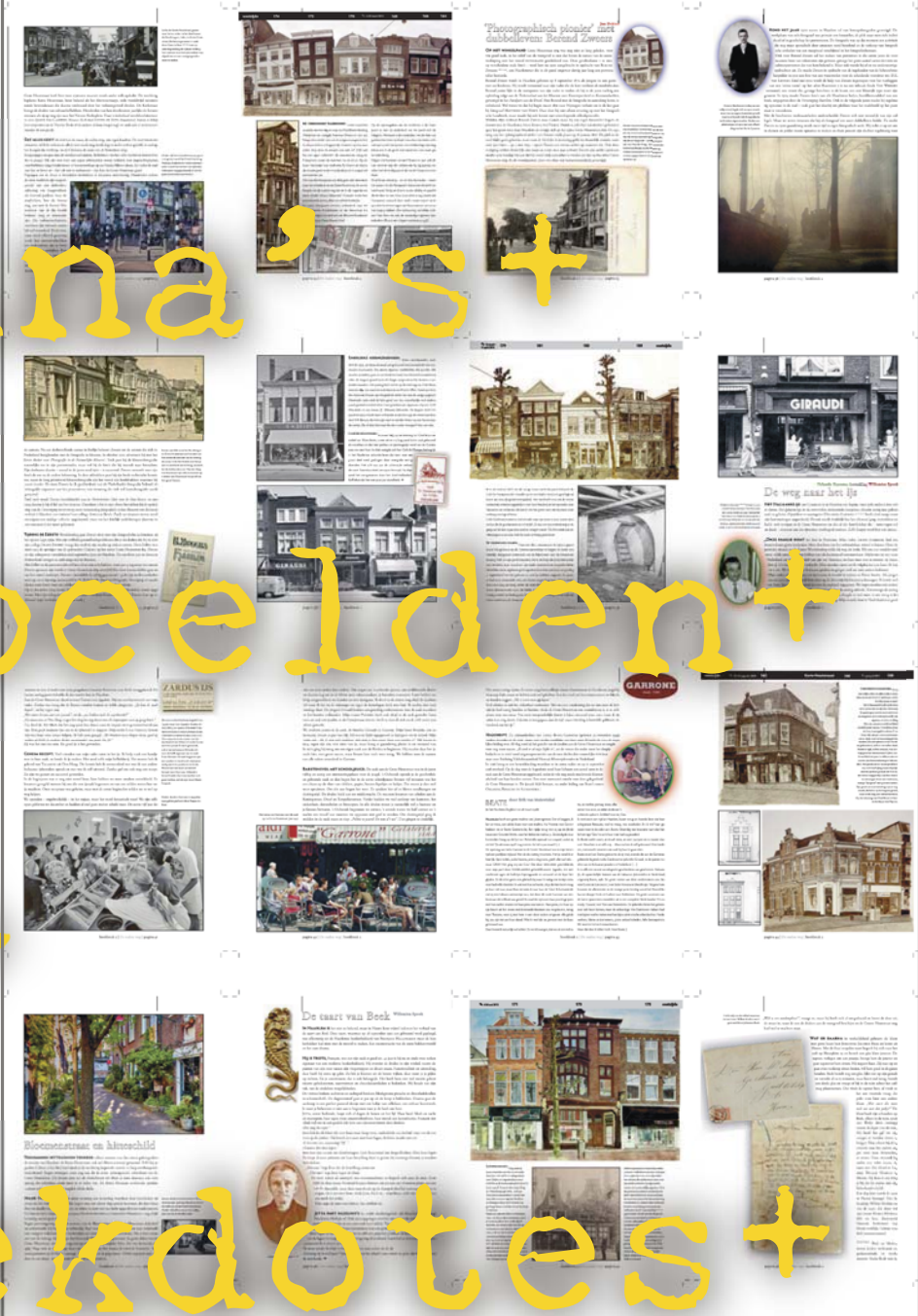
Al zijn tekeningen staan in dit boek

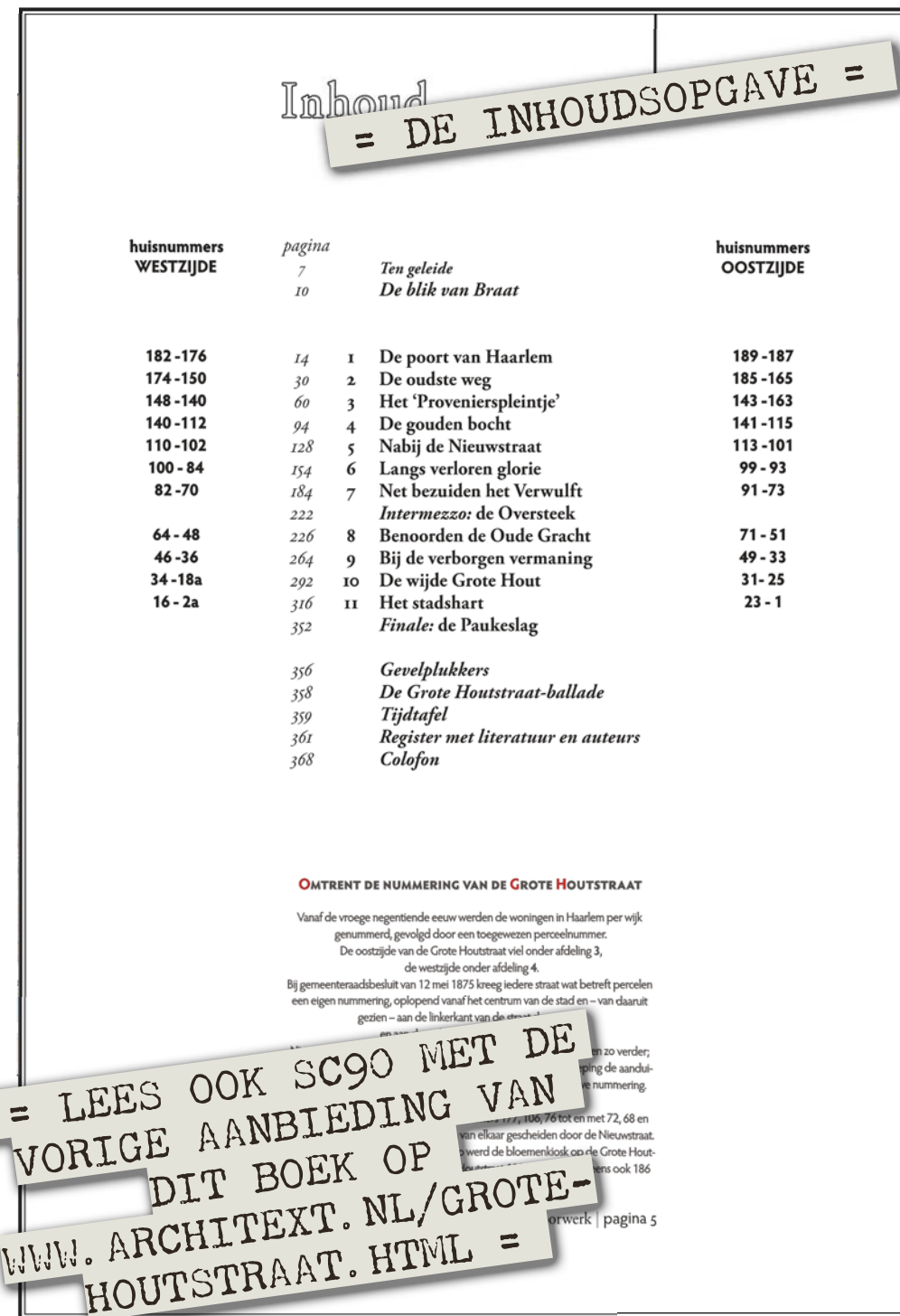
Verdere bijdragen: Marjan Alta | Michèle Baudet | Kim Bergshoeff | Alexander de Bruin | Enno Cappelhoff | Nicole de Cock | Inge Crul | Jan Dekker | Hans Duivenvoorden | Annemieke van Dijk | Inger Groeneveld | Charley Haagsma | Hilde de Haan | Mija Hesseling | MaartenJan Hoekstra | Guuz Hoogaerts | Rineke van Houten | Sylvia Hubers | Mies & Claartje Janssen | Marius Jaspers | Marcel Kampers | Georgia Kareola | Anke Kranendonk | Rob van der Linden | Henk Maurits | Annabella Meddens | Pim Merks | Erik van Muiswinkel | Joost Mulder | Martin Nijdam | Caroline Parton | Mariette Polman | Piet de Rooy | Soek Zwamborn | Willemien Spook | Maartje Taverne | Rineke Verheus-Nieuwstraten | Wim Vogel | Wim de Wagt | Sander van Walsum | Laura van der Wijden | stichting Polyvista.

*Het boek werd gearrangeerd door **Hilde de Haan**.*

*Na haar overlijden, begin dit jaar,
is het boek naar haar ideeën en inzichten voltooid.*

ina's +
beelden +
+
ekdotes +

= DE INLEIDING

= NA LEZING VAN DIT BOEK
IS DE GROTE HOUTSTRAAT
NOOIT MEER ALS VOORHEEN =

Het Haarlemse Houtplein voor de ingrijpende sloop voor kantoren, winkels en parkeergarage. Dit schilderij uit 2006 van CHIEL BRAAT hangt momenteel op de dependance van het provinciehuis van Noord-Holland gevestigd op dit Houtplein.

pagina 6 | voorwerk

= DE OMNIBUS OP WARE GROOTTE =

omnibus houtstraat

= PRIJS 37,50 EURO =

de Grote H

=stop= DIT BOEK IS ECHT GROOT =

24 CM BREED = 32 CM HOOG = 3 CM DIK

= 2 KILO ZWAAR = HARDE KAFT =

KAPITAALTJES =stop=

NG =

Ten geleide

IN HET VOORJAAR van 2016 rondde tekenaar en schilder CHIEL BRAAT het grootste project af dat hij tot dan toe had ondernomen. In de loop van bijna 25 jaar had hij, stap voor stap, alle gebouwen van de Grote Houtstraat geportretteerd: apart of in ensembles, en daarnaast had hij in kleinere tekeningen alle gevelrijen vastgelegd. Dat was een prestatie die bewondering en verbazing opriep, en sterk deed denken aan illustere uitgaven over de Amsterdamse grachten. De Haarlemse stichting Polyvista en uitgeverij Architect vatten het plan op hiervan een boek te maken en in april 2016 maakten zij dat besluit wereldkundig met een expositie van Chiels tekeningen in het *Architectuur Bouwhistorisch Centrum ABC*. Zonder Chiel Braat was dit boek er dus niet geweest.

DE GROTE HOUTSTRAAT was, in 2016, een tamelijk treurige bedoening. *V&D* was al ongeveer failliet, *De Slegte* was veranderd in een sterfhuis onder de naam *Polare*, de geliefde bioscoop *Cinema Palace* had zijn deuren gesloten, en de eeuwenoude sigarenwinkel *Van der Pigge* was dicht. In de gebouwen daaromheen hopsten de filialen van grote anonieme ketens van het ene pand naar het andere, veel winkelruimten stonden leeg. In de zaken die nog draaiden, leek de aangeboden waar steeds sterker op elkaar. Schoenen, kleding en drogisterijartikelen, méér kon je in de hele Grote Houtstraat nauwelijks vinden. Nou ja, er was natuurlijk wel *Jansje* – de mooiste winkel van Haarlem, waar ‘*mensen met afstand tot de arbeidsmarkt*’ verantwoord vervaardigde spullen verkochten, en dat net zoals het handwerkwinkelje van *Tesselschade-Arbeid adelt* een verstilde vrijplaats tussen de platte commercie was. Die paar vriendelijke eenlingen verzachtten het algehele beeld van de straat niet.

DE TEKENINGEN VAN Chiel Braat waren juist daardoor een verademing. Hij laat zien dat de Grote Houtstraat méér is dan een winkelstraat. Vooral heeft hij zich uitgeleefd op de gevelstukken boven de winkelpuien: baksteenmotieven, versieringen, beschadigingen, toevoegsels. Dat zijn sporen van vergeten geschiedenissen die vragen oproepen en nieuwsgierig maken.

En ze prikkelen de fantasie. In de erkers die hij getekend heeft, met al die spiegelingen in de glazen, kun je zo de merkwaardigste gluurders vermoeden. Achter de gebeeldhouwde koppen die op zoveel gevels prijken, doemen vanzelf personen, geschiedenissen op. Polyvista en uitgeverij Architect besloten deze verhalen te verzamelen. Niet enkel geschreven door de initiatoren – want de Grote Houtstraat is immers van iedereen – maar ook door mensen die ‘iets’ hadden met de straat, en die daarover iets op wilden tekenen. Zo ontstond een bont palet aan fantasieën, historische vertellingen, portretten, proza, poëzie of beeldverhalen – al even gevarieerd als de straat. In dit boek staan ze alle naast elkaar: het tragische, waargebeurde verhaal van een vermoorde kantoorboekhandelaar, een verstild gedicht over vergane glorie, een fantastische vertelling waarin een Chinese wijsgeer foetsie raakt. Een allegorie op de koopjesjager, een stripverhaal over een fabrikant. Samen vormen ze, naast de tekeningen van Chiel Braat, een *tweede lijn* in dit boek, waardoor je niet alleen maar kijkt maar ook lezend, hink-stap-springend, nader met de Grote Houtstraat kennismaakt.

DE DERDE LIJN is voortgekomen uit archief- en redactiewerk: het aanvullen van dit geheel met feiten, achtergronden en duiding. Volledigheid was niet het doel; dat was onbegonnen werk. Bovendien: Chiels tekeningen blijven aanleiding en uitgangspunt van dit boek. Hij heeft de Grote Houtstraat vastgelegd zoals hij hem waarneemt. Leidraad werd wat in deze straat verwondert, aangrijpt of op andere wijze raakt.

voorwerk | pagina 7

OM MET EEN frappante ontdekking te beginnen: de hoge leeftijd van de Grote Houtstraat. Het oudste gebouw dat Chiel portretteerde, is de *Guldenbergspoort*, uit de dertiende eeuw. De straat zelf bleek nog veel ouder: in een deel ervan liepen al mensenvoeten vóór de stad bestond. Over het alleroudste – kaarsrechte – deel van de Houtstraat, vlakbij waar nu de Houtbrug is, marcheerden waarschijnlijk ooit Romeinen die via de huidige Gierstraat en de tegenwoordige Koningstraat naar het noorden liepen. In hun tijd was dat de enige weg; vermoedelijk pas zo'n 1000 jaar later ontstond ter hoogte van het tegenwoordige Proveniershuis een aftakking naar het noorden die we nu kennen als de Grote Houtstraat en die heel misschien, waarschijnlijk en wellicht was bedoeld om wat sneller bij het Oude Gasthuis te geraken, dat ten oosten van de Koningstraat lag.

In de vroege ochtend van vrijdag 12 februari 2021 reed HILDE DE HAAN ¹⁹⁴⁹⁻²⁰²¹ voor de laatste maal door de Grote Houtstraat. Al eerder was duidelijk dat het arrangeren van het boek over de Grote Houtstraat haar moeite kostte. Vanaf het voorjaar van 2020 heeft ze veel van haar ideeën met ons doorgesproken.

We hebben dit boek in haar geest afgerond.

IDS HAAGSMA, haar levensgezel, CHARLEY HAAGSMA, haar dochter.

In de tijd dat Haarlem stadsrechten kreeg, 1245, lag haar zuidelijke stadsgrens ter hoogte van de oude Stedegracht, de nu Gempte Oude Gracht. Het duurde tot begin vijftiende eeuw voor het deel van de huidige Grote Houtstraat ten zuiden van die *gracht* bij de stad ging horen. Pas toen werd dit geleidelijk aan een van de voornaamste en drukste straten van de stad, hoofdroute naar de Grote Markt, aan de zuidkant afgesloten door de Grote Houtpoort.

HET OORDEEL OVER de Grote Houtstraat, als smakeloze eenheidsworst, is vanuit die optiek slechts een vluchtige momentopname. Met meer kennis van de geschiedenis bleek van bijna alle historische perioden nog wel iets in de straat aanwezig te zijn. Bijvoorbeeld: eeuwenlang was de bebouwing er karig, met hoeven en hoven; het *Proveniershof* houdt dat nog in ere. En zolang er stadspoorten en stadsmuren waren, vonden vreemdelingen vooral in de nabijheid daarvan onderdak, bijvoorbeeld in het *Grand-Hotel met paardenstal*, dat nu als kantoorpand prominent een supermarkt bekroont. Elders in de straat floreerden industrieën: brouwerijen, bakkerijen, uitgeverijen – vandaar de enorme

HET WEKTE VERBAZING hoe telkens weer juist in deze straat veerkracht werd getoond. De Grote Houtstraat zelf is meermalen heruitgevonden. Grote delen zijn verbrand, verwoest, gesloopt, en dan daarna wéér bebouwd, wéér ingericht, bestraat, gebruikt, bewoond. Telkens moest de straat voldoen aan nieuwe eisen.

In den beginne was haar taak simpel: een verbindingsweg. Eenmaal omsloten door het stadsgewoel, diende zij telkens andere meesters. Boeren en ambachtslieden, notabelen en neringdoenden, winkeliers en fabrikanten, uitspanninghouders en zij die de geestelijke stilte zochten – ze woonden en werkten hier naast elkaar, soms vredig, vaak op gespannen voet. De een wou flaneren, de ander zijn winkelwaar uitstallen. Waar sommigen rust en statigheid ambieerden, wilden anderen juist onbekommerd herrie kunnen maken. Allerlei gebouwen tonen ook hiervan nog herinneringen, mensen daagden elkaar met hun panden uit.

pagina 8 | voorwerk

WISSELENDE EISEN STELDE vooral ook telkens het verkeer: wandelaars maakten plaats voor paarden, die ruimden weer het veld voor fietsen en automobielen. Toen kwamen de omnibussen en daarna de autobussen, waarna iedereen met zijn eigen wagen naar de stad wou. Nog in 1955 werd het hilarische plan geopperd om de hele binnenstad af te sluiten voor verkeer en de Grote Houtstraat te ondertunnellen. Je kon dan, via trappen, vanuit de tunnels naar de winkels toe. Hoe vreemd dit plan ook was, bedenker WIL HOLT ¹⁹⁰⁸⁻¹⁹⁸⁹ had ook een vooruitziende blik, want eind twintigste eeuw werd de Grote Houtstraat voor gemotoriseerd verkeer taboe verklaard, op een paar vroege uren voor laden en lossen na. En toen kwamen de bakfietsen, de snorfietsen en de scooters. Een wildgroei van tweewielers, die mét de toegenomen wandel- en toeristenstromen vraagt om nieuwe visioenen.

DE GROTE HOUTSTRAAT

is in haar treurnis daarom nog steeds niet ieders lieveling geworden. Teveel gebouwen zijn niet moeders mooiste. De inrichting laat te wensen over; wandelaars en fietsers, terrasbezoekers en passanten botsen vooral in het oudste stuk van de straat nabij de Grote Houtbrug voortdurend op elkaar. Onverschilligheid viert hoogtij in de manier waarop prullenbakken, paaltjes, fietsen, plastic zakken en kauwgom links en rechts zijn neergesmeten. Winkelketens doen nog steeds aan stuivertje wisselen, en boven veel verkoopruimten staan nog altijd veel bovenverdiepingen er troosteloos bij. En dan de bomen: ze worden stiefmoederlijk behandeld en vaak aan hun lot overgelaten. Zeker, ze geven bladeren in de herfst, het zijn sta-in-de-wegs bij het laden en lossen. Belangrijker is wat ze in de Grote Houtstraat brengen: leven, lucht en schoonheid in de stad. Dat alles neemt niet weg dat er ook nu nog steeds gebouwen en plekken in de straat zijn waar wel volop liefde en enthousiasme in wordt gestoken. Telkens weer trekken winkels weg, maar je ziet ook dat leeggekomen plekken dan vaak door een ander weer vol goede moed en op hoogstpersoonlijke wijze worden opgevuld en ingericht.

DAT SOORT INITIATIEVEN stemt mild, zelfs vrolijk. Hoe je het wendt of keert: de Grote Houtstraat blijft de centrale straat van de stad. Zolang mensen de straat blijven opzoeken, hier mogelijkheden zien en er kansen grijpen, blijft deze straat Haarlems levensader. Dit boek bewijst: er is van alles te ontdekken, er vallen dromen waar te maken en eenieder kan door de straat slenteren en mijmeren over een groots verleden. En een even grootse toekomst.

De samenstellers, Haarlem 2021.

voorwerk | pagina 9

Chiel Braat: het Houtplein, de nummers 1 tot en met 11, in 1988 vastgelegd. Deze afbeelding maakt deel uit van de collectie van de Provincie Noord-Holland en hangt in het provinciaal kantoor aan het Houtplein.

= DE INLEIDING VERVOLG =